

КАКВО НЕ ОТЧИТА ПРОКУРАТУРАТА ЗА ПРЕДИСТОРИЯТА НА ЗЛАТНАТА КОНЦЕСИЯ В ЧЕЛОПЕЧ¹

Красен Станчев², PhD, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Резюме

Опитът от 1989 до 2003 г. за търсене на държавно гарантиране, финансиране и управление на добива на злато е опит за търсене на чуждестранни капитали и технологии. Той не просто е продължение на традицията от края на XIX век, а решение на проблемите, възниквали през 1980-те години. Към средата на 90-те години на XX-ти век много предприятия от минно-суровинния отрасъл са сред най-неефективните и замърсяващи в световен мащаб. Днес, всъщност от 2006 г., когато са разработени новите технологии, ДПМ – Челопеч е сред глобалните лидери в технологии по добив на злато.

WHAT THE PROSECUTOR'S OFFICE DOES NOT TAKE INTO ACCOUNT FOR THE PREHISTORY OF THE GOLDEN CONCESSION IN CHELOPECH

Krassen Stanchev³, PhD, Sofia University

Abstract

The experience from 1989 to 2003 of seeking state guarantees, financing, and management of gold mining is an attempt to search for foreign capital and technology. This is not just a continuation of the tradition of the late XIX century, but a solution to the problems that arose in the 1980s. By the mid-1990s, many mining companies were among the most inefficient and polluting in the world. Today, in fact since 2006, new technologies were developed, and DPM - Chelopech is among the global leaders in gold mining technologies.

В средата на обикновено скучния август прокуратурата публикува новина: 17 тома разследване показвали как концесията на *Дънди Преиъс Металс* (ДПМ) в Челопеч била ощетила с милиарди България, подпомагана от министрите Петър Жотев, Лидия Шулева, Петър Димитров, Трайчо Трайков и Теменужка Петкова и съответните правителства, т.е.

¹ Съвместна публикация със списание Икономически живот.

² Красен Станчев е основател на Института за пазарна икономика. Народен представител във Великото народно събрание (1990-1991), член на Съвета за икономическа политика към президента (1996 - 2001) и доцент в Софийския университет "Св. Климент Охридски".

³ Krassen Stanchev is an Associate Professor at Sofia University, he is a former MP of the Constitutional Assembly of Bulgaria, ex-Executive Director of IME, and teaches Macroeconomic Analysis, Public Choice and different economic course for non-economic post graduates.

министър-председателите Костов, Сакскобургготски и Борисов. Новината бе надлежно и безкритично тиражирана, в някои издания дори в рубриката „Разследване“.

Бях поразен и се почувствах засегнат. Поразен, защото историята на „ograбването“ всъщност започва по времето на правителството на Георги Атанасов, през 1988 г. По всичко изглежда, че в тези томове и придружаващите ги прокурорско постановление има трудно обяснима избирателност и по повод периода на деянието, и по повод заподозрените. Засегнат, защото аз също би трябвало да съм в списъка на засегнатите, както ще стане ясно от изложението по-долу. Тъй или иначе, изказах възмущението си и изложих оборващи „ograбването“ аргументи в нарочно интервю. Тук ще обърна внимание на предисторията, която води до появата на ДПМ в местния добив на златна руда.

ИСТОРИЯТА ПРЕДИ 1989 Г.

Залежите на златни руди в района с. Челопеч са част от историята на геологията и добива на метали в нова България. През XIX век те са описвани от французина Ами Буе (1840 г.), нает от Високата порта по в началото на царстването на Абдулмеджит I да проучи залежите на метали в европейската част на империята, австриеца Франц Тоула (изучавал геологията на България от 1875 до 1892 г.) и възпитаника на Загребския университет Георги Златарски (проучвал и описвал геологията на Царство България от 1880 до кончината си през 1907 г., като геолог в министерството на финансите, ръководител в геологическия отдел на министерството на търговия и земеделието и първи професор по геология в България).

През XX век делото им продължават светлата на българската наука Георги Бончев (1907-8 г.), Никола Пушкарков (1936 г.) и Еким Бончев и Петко Мандев през 40-те години. Както обаче сочат Милев, Станков и Иванов (1996, с. 143) „през периода 1878 – 1930 г. злато е добивано само чрез ръчно промиване от отдадени на концесия разсипни находища по речните долини“. Едва към края на 30-те години започва добива от коренни находища от първото по рода си тогава *Англо-българско минно дружество* от гр. Трън, съвместно с *American Smelting and Refining Co.*⁴ Първите съвременни проучвания на находитещо „Челопеч“ са направени в навечерието на Втората световна война от френското дружество „Луда Яна“ (Аризанов, 2007, с. 33 [Arizanov, 2007, s. 33]).⁵

Милев, Станков и Иванов (с. 144 [Milev, Stankov, Ivanov, 1996]) резюмират историята на средногорския добив на злато по следния начин. Пускането в експлоатация на МДК Пирдоп през 1958 г., където започва производството на електролитно злато от златен концентрат, чийто доставчик е наследникът на дружеството от Трън. През същата година в находището „Челопеч“ е изградена и пусната в действие малка обогатителна фабрика, а през 1975 г. – новата фабрика с мощност 500 хил. т. на година. С инвестиции в обновяването на тези фабрики производството постепенно се разгръща от 2.5 т. руда до 512 т. през 1988 г. и, след прекъсване между 1990 и 1994 г., стига до 692 хил. т. през 2001 г., което пик в експлоатацията преди поемането на дружеството от ДПМ (но, както ще покажа по-долу) не изпълнява условията, поставени от правителството.

⁴ Същият източник (с. 150) сочи, относително високо съдържание на злато на тон руда (7.8-8.3 g/t) от 1939 до 1942 г. при максимално достигнат добив от 272 кг. злато през 1940 г. След 1953 от Трънското находище („Западни мини“) никога (с изключение на 1955 г.) не са добивани подобни количества злато; до спирането на експлоатацията му през 1974 г., като средния добив за целия период е три пъти по-нисък от пиковия през 1942 г. (при двойно намаляване на съдържанието на метала в рудата).

⁵ А. Аризанов. Златно-медно находище „Челопеч“. – в: В. Милев, Н. Обретенов, А. Аризанов, Д. Желев, И. Бонев, И. Балтов, В. Иванов. Златните находища в България. София, Земя '93, 2007, с. 34-45. [A. Arizanov. Zlatno-medno nahodishte „Chelopech“. – v: V. Milev, N. Obretenov, A. Arizanov, D. Zhelev, I. Bonev, I. Baltov, V. Ivanov. Zlatnite nahodishta v Bulgaria. Sofia, Zemya '93, 2007, s. 34-45.]

1989 - 2003

Новата обогатителна фабрика позволява да се изпълни планът и „главно с помощта на СССР да се разработят проблемите на металургичната преработка на комплексните руди от находище "Челопеч" (ЦК на БКП, 1975, с. 31). През 1976 г. обемът на преработената руда е увеличен повече от два пъти, а добитото злато от 549 кг. през предишната година се увеличава до 1 016 кг. 1977 г. е рекордна за добива на злато – 1 600 кг. Средният годишен добив на този метал от „Челопеч” до 1989 г. е около 1 300 кг. (Милев, Станков и Иванов, с. 150 [Milev, Stankov, Ivanov, 1996]). Най-високият добив на злато в България през този период е през самата 1989 г. – 2 500 кг. (Милев, 2007, с. 28 [Milev, 2007]).

През това време положението в мина „Челопеч” е следното.

До 1990 г. концентратът от „Челопеч” се преработва в Медодобивен комбинат (МДК) „Г. Дамянов” (по-късно „Пирдоп”, Юнион Миниер и Аурубис, съответно белгийско и германско дружества).

С решение № 19 на Бюрото на МС от 26 януари 1990 г. (правителството на Георги Атанасов) се постановява спиране на преработването на концентрат от МДК „Пирдоп” и са предвидени 66 милиона лева (около 68 щатски долара) от БНБ, за период от три години, които да послужат за почистване и възстановяване на производство. Само първата част от решението е изпълнена, но не точно в поставения срок – 1 април 1990 г.

Както информира председателят на Съвета на директорите на *Челопеч ЕАД* (Даскалов, 1999), „основният мотив за тези решения е създадения екологичен проблем – съдържание на арсен над пределно допустимите норми в отпадните води след металургията и замърсяването и на язовир „Тополница”... полагат се огромни усилия за поддържане на рудника и обогатителната фабрика., търсят се купувачи на концентрата и партньори инвеститори за възстановяване и евентуално разширение на производството с нови и усъвършенствани технологии”.⁶

⁶ Както пишат Милев, Станков и Иванов (с. 147 [Milev, Stankov, Ivanov, 1996]) по повод прегледа на историята на предприятието от този период, „създава [се] впечатление, че арсенът се е появил неочаквано”. „за по-голяма яснота и обективност, продължават авторите, следва да се отбележи, че решението на Министерския съвет е предизвикано от неизпълнение на проектните показатели по извличане и отделяне на арсена и неспазване на екологичните изисквания”.

Случилото се с арсена в концентрата на „Челопеч” в края на 1980-те не е изключение, а правило, след като проектните изисквания не са изпълнени. Но това е практика не само за „Челопеч” и МДК „Георги Дамянов”. През 1990 г. един от авторите на този доклад бе натоварен с наблюдение на изпълнението на Решението на ВНС За екологичната обстановка около язовир „Тополница” (ДВ, бр. 66 от 17.08.1990 г., обсъждането на ситуацията може да бъде видяно в протоколите на Следобедното заседание на ВНС от 9 август 1990 г. в Интернет: http://www.parliament.bg/pub/STenD/2013031103481809081990_17.pdf, с. 171-175,). От края на август 1990 и до началото на май 1991 г. председателите на Икономическата комисия и Комисията по опазване на околната среда на ВНС, започвайки от „Челопеч”, посетиха предприятията от цветната металургия, за да се запознаят на място със замърсяванията и причините за тях, а Комисията по околна среда проведе три обществени обсъждания с представители на БАН, гилдиите и съответните граждански комитети. Един от изводите, който се наложи от тези посещения и обсъждания е, че през 1980-те години от предприятията на цветната металургия системно се изземват средства, които би следвало (в изпълнение изискванията на чл. 24 на Закона за опазване на въздуха, водите и почвата от замърсяване от 1963 г., забраняващи за експлоатация на предприятия без пречиствателни съоръжения) да се отчисляват за пречиствателни съоръжения и технологично обновление, ако за това няма изрично разрешение на МС. Особеното на „Челопеч” е обстоятелството, че предприятието е основен източник за попълване на резервите на БНБ с чуждестранна валута, особено след изразходването на златния резерв за изплащане на дълг към Госбанк на СССР и Московска Народна банка – Лондон (от всичко 27 тона златен резерв за целта са използвани около 26 тона). В доклад на БНБ (БНБ, 1991, с. 1, 2) до Президента от 1 октомври 1991 г. се посочва, че продажбите на злато са извършени през 1962 и 1964, че „счетоводните операции ... са извършени с резолюция на Председателя на Министерски съвет”, че резервът е бил „с произход главно от български предприятия” и че от 1965 г. „БНБ фактически започва да натрупва [нов] златен резерв”. „Поверителното” Постановление МС №32 от 7 юни 1965 г. Относно мерки за разширяване и увеличаване на производството на благородни, редки и разсеяни метали се опитва да стимулира производството на злато.

Неизпълнението на инвестиционната програма от 68 милиона щатски долара в „Челопеч“ е наложено от обстоятелствата. Решение 19 предвижда държавен кредит „за изграждане на инсталацията“, който трябва да бъде осигурен от БВТБ, сега Уникредит Булбанк (т.е. отново чуждестранен кредит) „срещу разплащане с благородни метали.“ Но нито БВТБ, нито БНБ не могат да намерят тези средства. Разплащането с благородни метали всъщност издава вътрешно противоречие в решението. Резервът на БНБ е изчерпан, Външнотърговската банка е само агент по търсенето и разплащането на кредити, а производството на благородни метали от всички други предприятия в страната е под 10 на сто от продукцията на „Челопеч“. Получава се, че перспективата за разплащане с благородни метали е възможна предимно като продължаване на риска от замърсяване с арсен.⁷

Валутните резерви на БНБ към края на 1989 г. са малко над 1 млрд. щатски долара, а предстоящите през 1990 г. плащания по външния дълг на страната – 3.09 млрд. (Вачков, Иванов, 2009, 223 и 234). От тази сума 1.64 милиарда са дължими през първото тримесечие на година, а в края на март 1990 г. валутните резерви на БНБ са 284 млн. щатски долара (пак там, с 238). В близките години положението не може и няма как да се промени към по-добро: в края на 1992 г. външният държавен дълг е 152% от БВП и почти три пъти повече (296%) от износа (БНБ, 1992, с. 50).

Споменатото решение на МС от януари 1990 г. е приложено едва към края на същата годината. Производството на злато за 1990 г. е единственият източник на твърда валута за БНБ – 1 166 кг., само с 90 кг. по-малко от 1989 г. Произведеното злато от всички други находища през 1989 г. е 279 кг., а през 1990 г. – 171 кг.

Освен финансовите затруднения на системата за централно планиране, политическият натиск след провеждането на многопартийните избори през юни 1990 г. довежда до практическо прилагане на правителствените решения по повод „Челопеч“ от май 1989 и януари 1990 г. Това става с Решение на ВНС от 10 август 1990 г. За подобряване на екологичната обстановка около язовир „Тополница“. Решението е предизвикано от народни представители от района на Средногорието от всички политически и партии и е разработено от нарочна комисия под ръководството на проф. Александър Янчулев.

Не е коректно твърдението, че VII ВНС спира мината „Челопеч“. Решенията на законодателното събрание се изпълняват от министерския съвет. Но Решението е продължение на политиката на правителството на Георги Атанасов, с известна конкретизация и посочване на изискванията. Както гласи т. 1 от това решение: МДК „Пирдоп“ следва „да преустанови изпускането на води в язовир „Тополница“, докато не осигури тяхното пречистване от арсен до пределно допустимата концентрация от 0,2 мг/л.“ Има само две съществени разлики между по-нататъшния диспозитив на това решение и мерките, набелязани, но неизпълнени от правителствата на Атанасов и Луканов: да се набележат мерки, а именно: а) да се осигурят мерки за опазване на здравето на населението, с нужното наблюдение на здравето на населението по поречието на р.

Тези мерки нямат особен успех, както показва статистиката (Милев, Станков и Иванов (с. 150-155 [Milev, Stankov, Ivanov, 1996]), до 1976 г., когато той е постигнат от нова обогатителна фабрика и разширяването на добива в мина „Челопеч“. Същата година обаче България изпада в нова дългова криза и „Челопеч“ се превръща в основен източник на злато за БНБ и хазната. В крайна сметка високият добив на злато през 80-те години на XX век (включително рекордното постижение от 1989 г.) са използвани за изплащане на външния държавен дълг от 1990 г.

⁷ Тази опасност е взета предвид още през 1989 г. На 25 май 1989 г. Решение №80 на МС определя срокове за инсталиране на съоръжения за пречистване отпадните води на МОП „Челопеч“ от арсен, но те не са спазени, защото очевидно не е имало ресурс, който да осигури изпълнението на решението. Както ще видим по-долу, проблемът се запазва за много години напред.

Тополница и на състоянието на околната среда (т. 4) и б) сезиране на прокуратурата за издирване на виновните за неспазване на изискванията (т. 7).

Описаните проблеми, политическата и стопанска нестабилност не позволяват продължаването на производството в предишните мащаби. „Челопеч“ минава в режим на консервация и поддръжка на основните съоръжения. През 1991 г. са добити 397 кг. злато, през 1992 – 26 кг., през 1993 г. – 0 кг., едва през 1994 г. започва известно възстановяване – до 146 кг., а през 1995 е достигнато предишното равнище – 1 591 кг.⁸

В изпълнение на споменатите решения през периода 1991 – 1993 г. се търсят купувачи на концентрата и инвеститори, целта е да се възстанови и по възможност разшири производството. Водят се преговори с компетентни органи и фирми от Австралия, Австрия, Белгия, Великобритания, Канада, Русия, САЩ, Финландия, Франция, Швейцария, Швеция, ЮАР и Япония. Те не дават резултат, условията са или неизгодни, или направо неприемливи (Даскалов, 1999 [Daskalov, 1999]).

Доколкото мога да реконструирам случвалото се, направени са около 30 опита за joint venture. В тази обстановка, усилията за намиране на инвеститор дават известен резултат през 1991 г. Тогава ирландската акционерна компания *НАВАН* и мини „Челопеч“ постигат споразумение за учредяване на съвместно дружество „*БИМАК*“, чиято основна цел е производство на медно-пиритни концентрати.

Ирландската компания е международна, с предприятия в Австралия, Испания, Чехия, Унгария и Ирландия, акциите ѝ се търгуват на Лондонската и Дъблинската борси. Според информация от архива на Управителния съвет на *Челопеч ЕАД*, дружеството *БИМАК АД* е регистрирано на 23 декември 1993 г. от *Наван Рисорсиз* (с 68% от дяловете) и *Челопеч* (32% дял), като българското дружество е 100% собственост на държавата и е създадено два месеца преди съвместното дружество. Преди подписването на окончателния договор *Наван Рисорсиз* изследва челопешкия концентрат в осем лаборатории в шест различни страни и за дейността на съвместното дружество е съставен бизнес план до 2003 г.

През юни 1999 г. *Navan Bulgarian mining BV* след участие в приватизационна процедура закупува 75% от акциите на *Челопеч ЕАД* и дружеството е преименувано на *Наван Челопеч АД*. Цената на сделката е 5.05 млн. щатски долара. Част от активите на *Челопеч ЕАД* е концесията за добив на подземни природни богатства – златно-медно-пиритни руди, предоставени с Решение на МС №47 от 26 март 1999 г.

Включването на концесионния договор в активите е а) нормална практика, б) единствено възможната след толкоз опити за друг подход и в) защитава интересите на България като собственик.

От гледище на бъдещето развитие на предприятието това решение е интересно още със следното:

- Срокът на концесията е 30 години;
- Определен е минимален годишен добив на руди, както следва: за 1999 – 2003 г. – по 550 хил. т., от 2004 до 2008 г. – по 700 хил. т. и от 2009 до 2028 г. – по 900 хил. т. (при определени стойности на предполагаемо средногодишно съдържание на мед в рудата 1.33 на сто, на златото – 3.78 г/т и на среброто – 10.4 г/тон.);
- Фиксирано е следното концесионно възнаграждение: еднократно парично в размер на 96 100 щатски долара („20 на сто от прогнозното минимално концесионно възнаграждение за 1999 г.“) и годишно възнаграждение „в размер на 1.5 на сто от стойността на металите... в добитите количества руда, изчислена от концедента по

⁸ Всички данни за златодобива са от Милев, Станков и Иванов (с. 150, 152-153 [Milev, Stankov, Ivanov, 1996]). Интересно е да се отбележи, че най-високият добив от всички находища преди 1989 г. е през 1977 г. – 1 600 кг., но и тогава то – изкупено изцяло от БНБ – служи за плащания по външния дълг.

средноаритметични цени на металите (по курс „продава“ на Лондонската метална борса) за предходния 6-месечен период”.

От това решение се вижда, че МС следва добрата практика при определянето на концесионното възнаграждение се опитва да открие дългосрочна перспектива пред концесионера (*Челопеч ЕАД*) и евентуалния нов собственик с постановяването на относително нисък кешов компонент.

Тази перспектива не е реализирана. От долната таблица се вижда, че второто от описаните по-горе условия на концесията не е изпълнено до 2003 г., че добивът всъщност намалява.

Добив на руда от находището в Челопеч през периода 1999-2006 г.

Година	1999	2000	2001	2002	2003
Добита руда (тона)	632 124	624 295	692 074	612 885	522 291
% изменение	-	-1.2%	10.9%	-11.4%	-14.8%

Поради тази причина и останалите задължения не могат да бъдат изпълнени; предприятието изпада в несъстоятелност и това става проблем на още едно българско правителство.

Както пише Investor.Bg на 10 февруари 2003 г. „Deutsche Bank кредитор на обявената в несъстоятелност ирландска компания Navan Mining, е поискала от Агенцията за приватизация да изкупи държавния дял от 24% в смесеното дружество БИМАК АД, съобщи за в. *Пари* зам.-министърът на икономиката Никола Янков след завръщането си от Лондон. Там той се среща с представители на Deutsche Bank във връзка с бъдещата продажба на трите дъщерни дружества на Navan у нас - златодобивното *Наван Челопеч*, *Balkan mineral and mining* за търсене и проучване на злато и БИМАК” (Investor, 2003). Съобщението дава още и следната информация. „Банката е намерила за два месеца купувач на предприятията в България и иска да ги продаде в пакет, поясни Янков. АП щяла да реши дали офертата за БИМАК е приемлива и по какъв начин ще продаде пакета, но купувачът на трите дъщерни дружества е приемлив за българската страна. 40 кандидати са проявили интерес към продажбата, 9 компании са подали оферти. Банката ще сключи договора с ексклузивния купувач до май, а дотогава той ще има възможност да направи свой собствен дъ дилидънс. Правителството е получило финансови гаранции за проектите на дъщерните дружества на Navan у нас.”⁹ Около 40 инвеститора изразяват интерес за участие в търга на *Дойчебанк*, девет дружества участват в него и той е спечелен от *ДПМ*.

НАЧАЛОТО НА ДПМ: 2003-2004

Когато *ДПМ* купува компанията през септември 2003 г., рудникът е силно декапитализиран, оборудването, с което се работи, е морално и физическо остаряло. По това време находището е функционира едва на равнището на 50% от капацитета си.

Дънди сключва следния договор с българското правителство през 2004 г.: намалява се концесионното възнаграждение, което получава държавата с 50% за период от седем години,¹⁰ като концесионната такса не може да падне под нивото от 1993 г. Намалението с една втора на концесионното задължение се депозира в специален фонд, който е

⁹ В цитата е запазена стилистиката на източника. Investor.Bg споменава още, че според посочения зам. министър „представители на банката са сигнализирали, че български физически и юридически лица искали да се възползват от несъстоятелността на Navan Mining ... [и да] сложат ръка върху концесиите”, но правителството е спряло тези домогвания.

¹⁰ За новото концесионно възнаграждение виж по-долу частта за стопанските въздействия от дейността на *ДПМ*.

предназначен за екологични проекти в региона. Фондът се използва като гаранция срещу потенциални проблеми, които евентуално могат да възникнат в бъдеще и към 2007 г. възлиза вече на 2.3 млн. щатски долара.

В началото на 2005 г. Дънди получава сертификат за “Първи клас инвеститор” от Българската агенция за инвестиции за проекта си “Модернизирание и разширяване на производството и преработката на медно-златните руди в мината в Челопеч.” Сертификатът отразява обстоятелството, че ДРМ възстановява задълженията към кредитора, реструктурира управлението, разширява производството (достигайки показателите по Решение на МС №47 - виж таблицата по-долу), запазва работните места и създава нови и решава проблемите с опазването на околната среда. В тези мероприятия са инвестирани над 50 млн. щатски долара. Компанията залага и на по-детайлното проучване на концесионната територия. Според Аризанов (2007, с . 35 [Arnaudov, 2007]) само в периода 2004-2005 г. „са прокарани 58 433 м сондажи, или два пъти повече отколкото през предходните 10 години”. На тази основа са преизчислени запасите и е подписано ново концесионно споразумение през 2007 г.

Първата фаза на проекта за оборудване и разработване на находището е завършена към 2005 г. Инвестирани са над 50 млн. щатски долара, благодарение на което е реструктуриран работния процес и персоналет е обучен за постигане в бъдеще на годишен добив от 1.5 млн. т. руда. Освен това е извършена и техникоикономическа оценка, която да определи ефективността от внедряване на инсталация за по-нататъшна преработка на концентрата.

Към края на 2005 г. ДПМ възстановява добива на медно-златни руди и преработката им до медно-златен концентрат. Капацитетът на рудника е 900,000 тона на година и достига капацитет да преработва 850,000 тона руда на година в концентрат. Минералните залежи към края на 2005 г. (доказани и вероятни) възлизат на 21,7 милиона тона руда, от които се получават 2,5 милиона унции злато и 300,000 тона мед. Производството на концентрат през 2005 г. възлиза на 67,755 тона, което е с 31% повече от продукцията през 2004 г.

Добив на руда от находището в Челопеч през 2004-2006 г.

Година	2004	2005	2006
Добита руда (тона)	624 310	911 179	925 526
% изменение	19.5%	45.9%	1.6%

Както се вижда от горните две таблици, с придобиването собствеността на рудника от ДПМ в края на 2003 г. се слага край на негативна тенденция за намаляване на добива на руда. Благоприятните условия на международните пазари, свързани с увеличаване на цената на златото и медта през този период, също изиграва положителна роля за увеличаване на продукцията от рудника. Но основният фактор за възстановяване на производствената дейност в находището са инвестициите и капиталовложенията, които прави ДПМ.

През следващия период ДПМ се опитва не само да увеличи количеството добита и преработена руда, но и да намали производствените разходи, с което ще направи производството по-ефективно и повече ресурси ще остават на разположение на развитие на месните общности и за опазване на околната среда. Целта на компанията е да максимизира стойността на акциите на дружеството, което означава, че фирмата осъзнава корпоративната социална отговорност, която носи, инвестира във високопроизводителни и модерни машини и техника и съблюдава стриктно всички норми за опазване на околната среда и за безопасността на здравето и живота на хората в региона.

ДПМ И ИНТЕРЕСИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА

ДПМ е продължител на традицията на проучване и развитие на рудодобива и златодобива в България с чуждестранни инвестиции и използване на най-добрите достъпни технологии, с привличане и развитие на българския научен и технически потенциал.

Тази традиция започва с френския геолог и изследовател Ами Буе. През 80-те години на XIX век привличането на чуждестранни специалисти и капитали е основна политика и за основателя на българската геологическа наука Георги Златарски. В златодобива първото дружество е „Англо-българското минно дружество“ (а американски инвеститори), което от края на 1930-те години до 1942 г. разработва първата мина „Злата“, край гр. Трън. Находището „Челопеч“ е проучено за първи път от френско дружество „Луда Яна“. То е разработено със съветски технологии и няколко решения тогавашните власти изискват от СССР „допълнително съдействие“. Това съдействие е особено значително при пускането в експлоатация на обогатителната фабрика в Челопеч и МДК „Г. Дамянов“ през 1958 г., както и при новата обогатителна фабрика в „Челопеч“ през 1975 г. с капацитет 500 хил. т. руда годишно. Разширението на МДК между 1982 и 1987 г. са построени и пуснати в експлоатация нова Металургия по технология на финландската фирма *Оутокумпу*.

Всъщност в България никога не е имало промишлен и съществен по обем добив на злато без чуждестранни инвестиции. За последните 110 години именно чуждестранните инвестиции са осигурявали изследванията, финансирането, достъпа до капитали и технологии, и развитие човешките ресурси, необходими за това производство.

При различни стечения на обстоятелствата в стопанската политика, производството на „Челопеч“ е използвано за поддържане на златния резерв на БНБ (до 1960 г.) и плащания по външни държавни задължения през 60-те, 70-те и 80-те години на XX век.¹¹ Това води до свърхексплоатация на капацитета на предприятието, преработващо концентрата (МДК), до консервиране на „Челопеч“ и значителни трудности за финансирането на дейността „Челопеч“, фактически в продължение на тринадесет години. През този период (както е видно и от отчетите на самото предприятие, и от периодичните прегледи на отрасъла научната книжнина и стопанските публикации), в изпълнение на решенията на четири правителства и на ВНС са предприети многобройни опити за намиране на инвеститори и предприятия за преработване на челопешкия концентрат.

Инвеститорът, нагърбил се с възстановяване на производството и придобил концесията на *Челопеч ЕАД* през 1999 г., не успява да изпълни условията ѝ в установения от правителството срок и обем, да обслужва задълженията си към своя кредитор, *Дойчебанк*. Кредиторът обявява търг, който при силна конкуренция е спечелен от ДПМ. Тези действия съответстват на българското и международното законодателство и са единственият изход от създалата се ситуация (ако не се смята перспективата българските данъкоплатци, правителството да изкупят обратно предприятието и да започнат нов труден процес на търсене на инвеститори и достъп до технологии).

Интересът на държавата, изразен в Решение 146 от 1999 г. е защитен от ДПМ с изпълнението на самото това решение, но не само.

Промяната в структурата на концесионното възнаграждение от 2004 г. е всъщност промяна в неговото разпределение, но не и неговия размер за концедента и концесионера. Новото концесионно споразумение е подписано три години преди изтичането на старото, увеличено е почти два пъти на основата на направената от ДПМ актуализация на информацията за залежите.

Процедурата, размерът и начинът на определяне на концесионното възнаграждението съответства на добрата международна практика на всичките етапи на включване и

¹¹ Виж по-горе бележка 4 към прегледа на развитието за периода 1989 – 2003 г., а също и „Историческите сведения“ (Милев, 2007 [Milev, 2007]).

развитие на дейността на ДПМ по добив на злато в България. Това се доказва прегледа на тази практика по Интернет източници (виж Каролев, 2013) и от последните анализи по темата на Световната банка (Ото и др., 2013, с. 45-142, 193-250 [Ото, 2013]).

Това много добре се доказва от нарастването на общите стопански ефекти за периода след 2004 г. През 2004 г. тяхната обща стойност е около 130 млн. лв., през 2007 г. – 556 млн. лв. и през 2012 г. – 1.15 млрд. лв. Аналогична е и динамиката на приноса на ДПМ и свързаната с предприятието стопанска дейност към централния и местните бюджети: нарастването между 2004 и 2012 г. е двадесет и девет пъти – от 11.6 млн. лв. в началото до 306 млн. лв. в края на периода. При това на един работещ в предприятието се падат повече от двама заети в компаниите доставчици на ДПМ.

Забавянето или спирането свързани с Челопеч проекти на ДПМ (например съдебното решение по проекта за преработване на концентрата на място), въпреки първоначалните пропуснати ползи – предмет на отделно изследване - за предприятието и фиска, мотивират фирмата да намери решения и осъвременени технологиите. (Но цената на тези решения остава преработването на концентрата извън страната.)

За да изпълни концесионните изисквания, увеличи производство и приложи нововъведенията, ДПМ заделя значителен ресурс за инвестиции; агрегираният им размер за периода на опериране на компанията в България е равен на 1% БДС и 0.85% от БВП за 2012 г. Съществена част от този ресурс, над 90 млн. лв. са пряко свързани с опазване на околната среда (включително гаранцията за рекултивация).

Опитът от 1989 до 2003 г. за търсене на държавно гарантиране, финансиране и управление на добива на злато е опит за търсене на чуждестранни капитали и технологии. Той не просто е продължение на традицията от края на XIX век, а решение на проблемите, възниквали през 1980-те години. Към средата на 90-те години на XX „Челопеч” и МДК Пирдон (както и много други предприятия от минно-суровинния отрасъл) са сред най-неефективните и замърсяващи в световен мащаб. Днес, всъщност от 2006 г., когато са разработени новите технологии, ДПМ – Челопеч е сред глобалните лидери в технологии по добив на злато.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аризанов (2007): А. Аризановов. Златно-медно находище „Челопеч”. – в: В. Милев, Н. Обретенов, А. Аризанов, Д. Желев, И. Бонев, И. Балтов, В. Иванов. Златните находища в България. София, Земя '93, 2007, с. 34-45. [Arizanov (2007): A. Arizanovov. Zlatno-medno nahodishte „Chelopech”. – v: V. Milev, N. Obretenov, A. Arizanov, D. Zhelev, I. Bonev, I. Baltov, V. Ivanov. Zlatnite nahodishta v Bulgaria. Sofia, Zemya '93, 2007, s. 34-45.]

БНБ (1962) Касов отчет за 1962 г. [BNB (1962) Kasov otchet za 1962 g.]

БНБ (1991): Писмо до Президента на Република България д-р Желю Желев от 1 октомври 1991 г. [BNB (1991): Pismo do Prezidenta na Republika Bulgaria d-r Zhelyu Zhelev ot 1 oktombvri 1991 g.]

БНБ (1992): Годишен отчет за 1992 г. [BNB (1992): Godishen otchet za 1992 g.]

Вачков, Иванов (2009): Данаил Вачков, Мартин Иванов, Цветана Тодорова. История на външния държавен дълг на България: 1878-1990, част III: Данаил Вачков, Мартин Иванов. Външният дълг на България през периода на комунизма. София, БНБ [Vachkov, Ivanov (2009): Vachkov, Ivanov, Todorova. Istoria na vanshnia darzhaven dalg na Bulgaria: 1878-1990, chast III: Vachkov, Ivanov. Vanshniyat dalg na Bulgaria prez perioda na komunizma. Sofia, BNB]

Investor (2003): Deutsche Bank иска държавния дял в Бимак АД (<http://www.investor.bg/bylgariia/5/a/deutsche-bank-iska-dyrjavniia-dial-v-bimak-ad,8939/>)

[Investor (2003): Deutsche Bank iska darzhavnia dyal v Bimak AD (<http://www.investor.bg/bylgariia/5/a/deutsche-bank-iska-dyrjavniia-dial-v-bimak-ad,8939/>)]

Каролев, 2013: Владимир Каролев. Политическите лъжи за златодобивната индустрия в България – www.profit.bg от 13 март 2013. [Karolev, 2013: Vladimir Karolev. Politicheskite lazhi za zlatodobivnata industria v Bulgaria – www.profit.bg ot 13 mart 2013.]

Милев, Станков и Иванов (1996): Васил Милев, Владимир Станев и Венцислав Иванов. Статистически справочник за добитите руди в България през периода 1878 – 1995 г. София, „Земя ‘93”. [Milev, Stankov i Ivanov (1996): Vasil Milev, Vladimir Stanev i Ventsislav Ivanov. Statisticheski spravochnik za dobitite rudi v Bulgaria prez perioda 1878 – 1995 g. Sofia, „Zemya ‘93’.”]

Милев (2007): В. Милев. Исторически сведения. - в: В. Милев, Н. Обретенов, А. Аризанов, Д. Желев, И. Бонев, И. Балтов, В. Иванов. Златните находища в България. София, Земя ‘93, 2007, с. 28-29. [Milev (2007): V. Milev. Istoricheski svedenia. - v: V. Milev, N. Obretenov, A. Arizanov, D. Zhelev, I. Bonev, I. Baltov, V. Ivanov. Zlatnite nahodishta v Bulgaria. Sofia, Zemya ‘93, 2007, s. 28-29.]

Минерално-суровинната индустрия (2013): Минерално-суровинната индустрия в България през 2012 (без автор), Минерално-суровинната индустрия в България, Годишен бюлетин на Българската минно-геоложка камара, София, с. 14-21. [Mineralno-surovinnata industria (2013): Mineralno-surovinnata industria v Bulgaria prez 2012 (bez avtor), Mineralno-surovinnata industria v Bulgaria, Godishen byuletin na Balgarskata minno-geolozhka kamara, Sofia, s. 14-21.]

Николов (2004): Тодор Николов. Ами Буе и Георги Златарски – две звезди в зората на българската геология. Списание на Българското геологическо дружество, год. 65, кн. 1-3, 2004, с. 5-18. [Nikolov (2004): Todor Nikolov. Ami Bue i Georgi Zlatarski – dve zvezdi v zorata na balgarskata geologia. Spisanie na Balgarskoto geologicheskoto druzhestvo, god. 65, kn. 1-3, 2004, s. 5-18.]

Ото и др., 2013: Джеймс Ото, Крег Андрюс, Фред Каууд, Майкъл Догет, Пиетро Гуи, Франк Стърмол, Джон Стърмол, Джон Тилтън. Минните ренти (роялти). Глобално изследване на тяхното въздействие върху инвеститорите, правителството и гражданското общество. София, Български енергиен форум, Световна банка, 2013. [Oto i dr., 2013: Oto, Andryus, Kauud, Doget, Gui, Starmol, Starmol, Tiltan. Minnite renti (royalti). Globalno izsledvane na tyahnoto vazdeystvie varhu investitorite, pravitelstvoto i grazhdanskoto obshtestvo. Sofia, Balgarski energien forum, Svetovna banka, 2013.]

Стайков, 2013: Калоян Стайков. Износът на ток – отпушен, а производството? Института за пазарна икономика, *Преглед на стопанската политика*, том 13, бр. 642, 16 август 2013 (<http://ime.bg/bg/articles/iznosyt-na-tok-otpushen-a-proizvodstvoto/>). [Staykov, 2013: Kaloyan Staykov. Iznosat na tok – otpushen, a proizvodstvoto? Instituta za pazarna ikonomika, Pregled na stopanskata politika, tom 13, br. 642, 16 avgust 2013 (<http://ime.bg/bg/articles/iznosyt-na-tok-otpushen-a-proizvodstvoto/>).]

ЦК на БКП (1975): Тезиси на ЦК на БКП за Основните насоки на развитието на науката и техническия прогрес през VII петилетка и до 1990 година. [TsK na BKP (1975): Tezisi na TsK na BKP za Osnovnite nasoki na razvitiето na naukata i tehnicheskia progres prez VII petiletka i do 1990 godina.]